

TÉZISEK

GONDOLAT, AKARAT, DÖNTÉS ÉS CSELEKVÉS A *HAMLET*BEN

Fekete Éva

2011

A melankolikus, cselekvésképtelen Hamlet-interpretációkon nemzedékek nőttek fel. A „Hamlet nem csinál semmit” felfogás mindmáig, még laikus körökben is elfogadott tény. Dolgozatomban, kicsit megbolygatva a „tehetetlen Hamlet” sztereotípiát, kísérletet tettem arra, hogy megvizsgáljam, Hamlet valóban döntés- és cselekvésképtelen volt-e.

A melankolikus, elmélkedő, passzívan szemlélődő Hamlettel kapcsolatos értelmezés első megközelítésre valóban logikusabbnak tűnik, mint a vérbő, gondtalan, harmatos fiatalságából lassan-lassan ébredező, nagy tettek végrehajtására vállalkozó ember bemutatása. Úgy vélem, mindkét megközelítés bizonyítható eredményekhez vezet. Dolgozatomban a cselekvő, döntéshozó, gondolatait tetté alakító, hazáját felszabadítani vágyó hőst mutattam be, az elemzés során egy kevésbé kitaposott úton haladva.

A kutatások alapján megállapítottam, hogy Hamlet képes dönteni és cselekedni. Megvizsgáltam milyen típusba sorolhatók azok a döntések, amelyeket a főszereplő és a vele szoros kapcsolatban álló szereplők hoznak. Ezt követően a döntések elemzésével és értékelésével foglalkoztam, szem előtt tartva azt a tényt, hogy a jó döntések kimenetele nem szükségszerűen pozitív, és a rossz döntések is eredményezhetnek pozitív végkifejletet.

Hamlet egy rendkívül behatárolt fizikai és szellemi térben számos proaktív döntést hoz, és aktívan cselekszik. Az „én születtem helyre tolni azt” nem pusztán utazást jelent saját egójában, hanem ráébredést arra, hogy az apai örökségét, a reá bízott feladatot, senki más nem tudja elvégezni, csak és kizárólag ő.

A drámai szereplők által alkotott hálózat értelmezése során arra a következtetésre jutottam, hogy Hamlet döntései rendkívül erős hatással vannak a többi szereplő döntéseire, jobban hat másokra, mint ahogyan mások hatnak őrá. Hamlet vállalja a reá bízott feladatot, nem zárkózik el a felelősségvállalástól, noha egyetlen pillanat alatt kényszerül egy olyan egyszemélyes világba, ahol keményen meg kell dolgoznia azért, hogy fizikailag is elhatárolódjon azoktól, akik idegenné lettek számára. Úgy kell harcolnia, hogy senkit nem hívhat segítségül, mivel nem bízhat szinte senkiben. Képességei alkalmassá teszik arra, hogy másokat ösztönözni tudjon egy határozott cél érdekében. Változást katalizáló alkat: új ötleteket vezet be, és ha szükséges, új irányba tereli az embereket. Képes definiálni céljait és alkalmas a válságkezelésre. Mindvégig folyamatosan követi az eseményeket, gyorsan és rugalmasan reagál. Ő az, aki igazságot szolgáltat ott, ahol az állami apparátus erre nem képes. Kommunikáció tekintetében pedig világos, meggyőző és megfelelő hangnemű üzenetet tud küldeni a megfelelő időben, a megfelelő személynek.

A döntésbefolyásoló tényezők szempontjából elmondhatjuk, hogy a tragédia egyik oka az, hogy aki megvalósíthatta volna a feladatot, nem tudja a lehető legjobb döntéseket meghozni,

hiszen a döntési helyzetet befolyásoló tényezők nem ideálisak. Így a végeredmény sem lesz jó és ideális. A körülmények okozzák azt, hogy Hamlet több rossz döntést hoz, mint jót.

Hamlet a dráma ideje alatt felnőtté válik, érett és tapasztalt lesz. Ereje abban rejlik, hogy ellen tud állni kényszerítésnek, csábításnak, vesztegetésnek, hízélgésnek. A kezdetben félénk fiúból Király lesz, amit döntései is bizonyítanak. Fortinbras ki is mondja, hogy jó király lett volna. A főhős nehéz, küzdelmes utat jár be, míg eljut a Blake-féle *ártatlanságtól* a *tapasztalásig*. Saját, a körülmények által korlátozott képességei ellenére nagy ívű pályát fut be rövid idő alatt. Ő az egyetlen szereplő, aki szabad emberként hal meg.

A *Hamlet* olyan mű, amely egyszerre képes a legkülönbözőbb kategóriák kritériumainak eleget tenni. A dolgozat a *Hamletre* elsősorban mint „döntésdrámára”, illetve mint a „döntések drámájára” tekint, amelyben befolyásos emberek nagy jelentőségű döntéseket hoznak.

A drámában két jelentős fordulópontot határozhatunk meg. Az első az *én születtem helyre tolni azt*, azaz Hamlet feladatvállalásának megfogalmazása. A második fordulópont Hamlet azzal kapcsolatos döntése, hogy ölnie kell. A dráma elemzése során visszatértünk a két döntési csomópont részleteire.

Több konkrét oka is van annak, amiért Hamlet vállalja a feladatot. Bosszút akar állni apján, azt akarja, hogy a meggyilkolt király igaza érvényesüljön a Földön, és ezzel megszabadítsa apját a Purgatóriumból. Anyját, annak akarata szeretné megmenteni a gonosz sógortól, saját magát pedig az gyűlölt mostohaapától. Szeretné felszabadítani Dániát, elűzni a trónbitorlót és visszatartani a norvég Fortinbrast. Hamar elkötelezi magát, hogy nem hagyja el Dániát, még akkor sem, amikor saját bőrét kellene mentenie. Elszánt, hogy véghezviszi, amit elkezdett. Az, hogy cselekvési szabadságát nagymértékben korlátozzák, folyamatosan provokálja Hamletben a vágyat, hogy döntéshozási pozícióba kerüljön. Talán éppen az állandó nyomás segíti, hogy felnőjön és megtalálja saját útját. Kéry László szerint Hamlet azon kevesek közé tartozik, akik nagy államférfiként képesek a jelentős „történelmi-politikai mozgások szükségképpiségének” felismerésére.

A dráma elemzése során elsősorban a döntéstudományt hívtuk segítségül. A döntéstudomány folyamatos és gyors fejlődése, a mindennapi változásokhoz való rugalmas alkalmazkodása biztosíthatja módszereinek hatékonyságát. Ma már alig van olyan terület, ahol ne alkalmaznának döntéselemzési módszereket. A humán tudományok hosszú ideig nem alkalmaztak döntéstudományi módszereket, ezen a téren csak az utóbbi évtizedekben tapasztalható változás.

A döntéselemzés fogalmát először 1966-ban a Stanford Egyetem tanára, Ronald Howard professzor definiálta. Állítása szerint a jó döntéshez vezető legideálisabb út a

döntéselemzésen át vezet. A döntéselemzés, amely a döntéstudomány része, eredetileg matematikai diszciplína volt, módszere a döntési folyamat lebontása a döntést befolyásoló lehetőségek, következmények és ok-okozati összefüggések mennyiségileg mérhető egységeire. Az elmélet azonban a döntéselemzésnek ezt a formális módszerét nem választja el a kevésbé pontosan mérhető racionális vagy intuitív emberi döntések vizsgálatától. A nem matematikai alapú döntéselemzés nem zárja ki a találgatások, feltevések, hipotézisek alkalmazását.

A döntéstudományban áttörést jelentett az irodalmi példák megjelenése. A játékelméletekkel foglalkozó matematikusok, közgazdászok számára is meglepetést okozott, amikor kiderült, hogy döntéselemzési módszereik ugyanúgy alkalmazhatók nem valóságos, azaz kitalált szereplők és elképzelt szituációk esetére, mint valóságos személyek és helyzetek leírására. Az utóbbi időben ezen a területen különös érdeklődés irányult a humán tudományok felé. Ma már a reáltudományok hipotéziseinek szemléltetésére egyre többször alkalmaznak irodalmi példákat, hivatkozásokat is. Az egyik legszemléletesebb példa erre a világirodalom leghíresebb döntési csomópontjának, Hamlet nagymonológjának elemzése, döntési fa alkalmazásának segítségével.

A döntésfa alkalmazása hasznos módszernek bizonyult, hogy a *Hamlet* árnyalatainak mélyebb megértéséhez, segítséget jelentett a gondolatok vizuális megjelenítésére és rendszerezésére. Segítségükkel sikerült modellezni és megjeleníteni a drámában kialakuló döntési helyzetek biztos pontjait és bizonytalansági tényezőit is.

A dolgozat írása során törekedtem arra, hogy a dráma minden szereplőjének minden döntését, valamint a lehető legtöbb döntési csomópontot, és ezeknek egymásra való hatását elemezzem. Részletesen vizsgáltam a döntések motívumait, típusait, korlátait, következményeit, a döntések szabadságának kérdését, példákat kerestem és találtam döntési csapdákra. Külön fejezetben foglalkoztam a döntéshozók és a döntések végrehajtóinak szerepével, személyiségük elemzésével.

Abstract

The dissertation aims at analysing Shakespeare's *Hamlet* by the methods of decision science and decision analysis. The example of Shakespeare's *Hamlet* has been used for four decades by decision science experts to illustrate how decision concepts can illuminate a literary work by making the drama much easier to understand.

The thesis argues that Hamlet is not indecisive, but rather carefully considering the consequences of each course of action. His conversation with his father makes him aware that he is assigned for a task that he is willing to undertake in spite of the hostile environment of the Danish court.

Evidence is given by decision-tree analyses that the hero acts not only as an initiator during the course of dramatic events in the drama, but is also able to motivate others to achieve a result that would not possibly be realised without him.

Decision science is used as a proven method to highlight that Shakespeare's *Hamlet* has a message for the modern world, and for today as well.

Életrajz:

Fekete Éva 1989-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett diplomát magyar nyelv- és irodalom-, angol nyelv és irodalom-, valamint határon túli irodalom „C” szakon. 1990-től a Budapesti Közgazdasági Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont Angol Tanszékének oktatója, 2005-től a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének adjunktusa.

1995-től egyike annak a 30 magyar egyetemi nyelvtanárnak, aki részt vesz a British Council három éves „Service English” szakmódszertani képzésén, az Edinburgh-i Egyetemen, Londonban, Oxfordban és Cambridge-ben tanul szakmódszertant, funkcionális kommunikációt, műfaj-elemzést, döntéstechnikát, és tárgyalástechnikát.

További tanulmányutakon vesz részt többek New Yorkban, Washingtonban, Münchenben, Bressanonében, kétszer a Cambridge-i a nyári egyetem Shakespeare drámaelemzési kurzusán.

1999-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol Reneszánsz- és Barokk Irodalom Doktori Iskola hallgatója. 2003-ban abszolvál a Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem Posztgraduális Nemzetközi és Diplomáciai Tanulmányok Intézetének külügyi szakán.